

УДК 658.5

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПОДОЛАННЯ БАНКРУТСТВА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

М.П. Войнаренко, д.е.н., проф.

І.В. Троц

Хмельницький національний університет, Хмельницький, Україна

Войнаренко М.П., Троц І.В. Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств.

У роботі систематизовано і проаналізовано основні концептуальні підходи до формування та впровадження на підприємстві системи попередження, прогнозування та подолання банкрутства; детально розглянуто зміст, завдання та призначення кожної із функціональних складових системи; запропоновано власне визначення поняття «система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства».

Ключові слова: банкрутство, система попередження, прогнозування та подолання банкрутства, контрзаходи подолання кризи

Войнаренко М.П., Троц І.В. Формирование системы предупреждения, прогнозирования и преодоления банкротства промышленных предприятий.

В работе систематизированы и проанализированы основные концептуальные подходы к формированию и внедрению на предприятии системы предупреждения, прогнозирования и преодоления банкротства; подробно рассмотрены содержание, задачи и назначение каждой из функциональных составляющих системы; предложено собственное определение понятия «система предупреждения, прогнозирования и преодоления банкротства предприятия».

Ключевые слова: банкротство, система предупреждения, прогнозирования и преодоления банкротства, контрмеры преодоления кризиса

Voynarenko M.P., Trots I.V. Forming of the system of prevention, forecasting and overcoming of bankruptcy of industrial enterprises.

The paper systematizes and analyzes the main conceptual approaches to the formation and implementation of the company's system warning, forecasting, and overcoming bankruptcy; considered in detail the content, objectives and the purpose of each of the functional system components; proposed the definition of "warning system, forecasting and overcoming the bankruptcy of the enterprise".

Keywords: system of prevention, forecasting and overcoming of bankruptcy, counter-measures of overcoming of crisis

Сучасна ринкова економіка характеризується високою динамічністю, нестабільністю та невизначеністю умов господарювання. Суб'єкти господарювання постійно змушені пристосовуватись до різних, стрибкоподібних і досить кардинальних змін, що відбуваються в економіці та мають значний вплив на розвиток та подальшу діяльність підприємства.

Нажаль на сьогодні збільшується рівень неплатоспроможності сучасних підприємств, що спонукає до пошуку шляхів та способів стабілізації їх діяльності та недопущення до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Навколо проблеми банкрутства зосереджена значна увага, як з боку вітчизняних так і зарубіжних науковців, які у своїх роботах досліджували теоретичні, методологічні та практичні аспекти попередження, подолання банкрутства та виникнення кризових ситуацій на підприємствах. Серед вітчизняних науковців, що висвітлювали в останні роки дану проблематику, можна виділити таких, як: О.Б. Андрушко, О.Я. Базілінська, О.В. Гук, С.М. Іванюта, І.Н. Карпунь, Н.І. Коломієць, В.О. Подольська, О.М. Скібіцький, О.О. Терещенко, А.В. Череп, О.О. Шапурова, Н.П. Шморгун, А.М. Штангрет, та багато інших. Відомі зарубіжні науковці такі, як Е. Альтман, Р. Лис, А. Таффлер, Г. Спринггейт, О.П. Зайцева, Р.С. Сайфулін і Г.Г. Кадиков та інші досліджували питання прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємства на базі мультидискримінантних моделей.

Однак, незважаючи на значний науковий доробок, проблема банкрутства не втрачає своєї актуальності, має багато не розглянутих досі питань і спонукає до пошуку шляхів їх вирішення. На сьогодні не вирішеним залишається питання попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємств за нестабільних і кризових умов розвитку економіки. Отже, стан вивчення існуючих проблем, ступінь їх вирішення та перспективи розв'язання обумовили вибір теми дослідження та окреслили її мету.

Метою статті є розробка та формування на підприємстві комплексної системи попередження,

прогнозування і подолання банкрутства та кризових явищ за сучасних умов господарювання.

Окреслена мета досягається шляхом виконання наступних завдань:

- довести об'єктивну необхідність запровадження на підприємстві системи попередження, прогнозування та подолання банкрутства;
- здійснити детальну характеристику основних функціональних складових системи;
- запропонувати першочергові контрзаходи та економічні напрями подолання кризи на підприємстві;
- окреслити головні превентивні заходи та методики запобігання банкрутству підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасні динамічні умови розвитку економіки диктують підприємствам досить жорсткі умови господарювання, у зв'язку з чим підприємства та організації вимушені швидко реагувати та пристосовуватись до кардинальних змін зовнішнього середовища з метою збереження своїх конкурентних позицій, проведення подальшої успішної діяльності та одержання прибутку. В протилежному випадку – зростання заборгованості, неплатоспроможність, збитковість результатів діяльності підприємства призводять в кінцевому підсумку до його банкрутства [4].

У сучасних ринкових умовах для нормального існування підприємства необхідне створення такої системи управління, яка чітко реагувала б на часті зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, розвиток і конкурентоспроможність партнерів, створення оптимальних трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, своєчасне прийняття управлінських рішень оперативного і стратегічного значення. Саме для запобігання кризового стану підприємств слід сформувати відповідну і адекватну реальним соціально-економічним процесам систему попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства, яка породжує здатність промислового виробництва до функціонування в умовах підвищеного ризику і загроз.

Система раннього попередження та реагування (СРПР) – це особлива інформаційна система, яка інформує керівництво про потенційні ризики, які можуть насуватися на підприємство, як із зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Дана система визначає й аналізує інформацію про приховані обставини, настання яких може призвести до виникнення загрози для підприємства чи до втрати потенційних шансів [2].

Благодетелева-Вовк С.Л. [1] пропонує наступне визначення СРПР – це набір взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, які дозволяють вчасно виявити, локалізувати та усунути проблемні аспекти діяльності підприємства.

Одним із головних завдань системи раннього попередження та реагування є виявлення загрози банкрутства, тобто прогнозування банкрутства.

Доцільність впровадження системи раннього попередження та реагування полягає у вирішенні з її допомогою наступних завдань:

- своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про той чи інший напрямок розвитку окремих показників, внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності підприємства;
- швидкої ідентифікації фінансової кризи та виявлення причин, що його зумовлюють;
- прийнятті і розробці превентивних та антикризових заходів на підприємстві.

Таким чином, в цілому можна відзначити, що завданнями системи раннього попередження є: своєчасне виявлення кризи на підприємстві; виявлення можливостей розвитку або додаткових шансів для підприємства; виявлення загрози банкрутства. Однак, погоджуємося з думкою О.О. Терещенка, що першочерговим завданням системи раннього попередження є своєчасне виявлення кризи на підприємстві, тобто ситуації безпосередньої чи непрямой загрози його існуванню [3].

Отже, розробка, формування та впровадження на підприємстві системи раннього попередження та прогнозування є об'єктивною необхідністю для успішного і стабільного розвитку і функціонування будь-якого підприємства в сучасних умовах розвитку економіки.

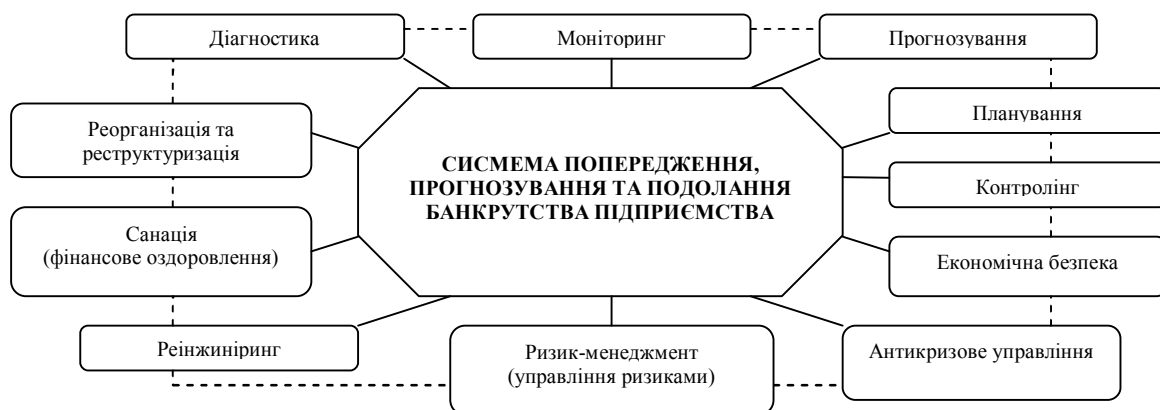


Рис. 1. Система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства та її складові елементи

Таблиця 1. Характеристика функціональних складових системи попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства

| Складова | Зміст | Завдання | Призначення |
|------------------------|--|--|--|
| 1 | 2 | 3 | 4 |
| Діагностика | — система цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства | — аналіз фінансового стану, безбитковості, матеріальних і фінансових потоків; — оцінка ризику виникнення банкрутства й можливостей його подолання | — відстеження та оцінка ключових сфер діяльності підприємства; — база для впровадження антикризових заходів |
| Моніторинг | — систематичне та безперервне спостереження за станом об'єкта та його оперативна оцінка | — спостереження за процесами і тенденціями, які протікають в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємств | — своєчасна оцінка виникаючих кризових та загрозових, критичних ситуацій |
| Прогнозування | — передбачення майбутнього стану внутрішнього і зовнішнього середовища фірми | — формування прогнозу розвитку суб'єкта господарювання шляхом дослідження тенденцій його теперішнього розвитку; — передбачення та оцінювання можливих негативних сценаріїв діяльності підприємства, які можуть призвести до його неплатоспроможності і втрати ліквідності | — обґрунтування кількісних та якісних змін розвитку у майбутньому, а також альтернативних способів досягнення очікуваного стану; — своєчасна розробка контрзаходів, спрямованих на подолання на підприємстві негативних тенденцій |
| Планування | — процес перетворення цілей підприємства в прогнози та плани; — процес визначення пріоритетів, засобів та методів їх досягнення | — об'єднання структурних підрозділів підприємства загальною метою; — надання усім процесам однаково спрямованість і скоординованість, що дозволяє найбільш повно і ефективно використовувати наявні ресурси, комплексно, якісно і швидко вирішувати різноманітні завдання управління | — чіткий вибір і обґрунтування цілей, кінцевої мети, результатів діяльності підприємства |
| Контролінг | — система планування, контролю, аналізу відхилень, координації, внутрішнього консалтингу та загального інформаційного забезпечення керівництва підприємством | — виявлення проблем і коректування діяльності організації до того, як ці проблеми переростуть в кризу | — створенні гарантій виконання планів і попередження виникнення кризових ситуацій; — підвищення ефективності санаційних процедур; — попередження банкрутства підприємства |
| Економічна безпека | — стан сукупних ресурсів і підприємницьких можливостей, за яких гарантуються найбільш ефективно їх використання з метою стабільного функціонування та прогресивного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам (впливам) | — забезпечення фінансової стійкості та незалежності; — досягнення лідерства у технологіях; — забезпечення високого конкурентного статусу; — підвищення ефективності менеджменту; — оптимізація використання потенціалу підприємства; — мінімізація руйнівного впливу зовнішнього середовища; — забезпечення функціонування підприємства у межах правового поля; — захист власної комерційної таємниці | — гарантії стабільного і максимально ефективного функціонування підприємства та перспектив його розвитку. |
| Антикризове управління | — система управління, яка спрямована на вирішення задач інтенсивного розвитку підприємства завдяки мобілізації та інтенсифікації всіх ресурсів у протипагу екстенсивному розвитку | — запобігання та пом'якшення криз на підприємстві; — оздоровлення стану та діяльності господарських суб'єктів; — практичне вирішення проблеми банкрутства | — передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів; — заходи по зниженню негативних наслідків кризи; — використання факторів для подальшого розвитку підприємства |

Продовження таблиці 1

| 1 | 2 | 3 | 4 |
|------------------|--|---|---|
| Ризик-менеджмент | — система цілеспрямованих дій для забезпечення успішного функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням факторів ризику на основі аналізу і оцінки їх дієвості та вибору і використання методів нейтралізації їх дій. | — ідентифікація ризиків; — планування заходів щодо зменшення ризиків; — моніторинг ризиків і контроль виконання заходів з їх зменшення; — аналіз ефективності реалізованих заходів та накопичення досвіду | — використання всіх можливих засобів для уникнення або зменшення ступеня ризику; — контроль ризикової ситуації, оптимізація або мінімізація можливих втрат; — збереження чи збільшення ступеня ризику, якщо це має сенс |
| Санація | — комплекс заходів, спрямованих на вихід підприємства з кризи, відновлення його прибутковості та конкурентоспроможності | — досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді | — фінансове оздоровлення підприємства; — стабілізація і зміцнення фінансового стану підприємства |
| Рейнжіринг | — перебудова (перепроєктування) ділових процесів для досягнення радикального (стрибокподібного) поліпшення діяльності фірми. — система докорінних перетворень в організації | — відмова від застарілих правил і підходів; — початок ділового процесу ніби з «чистого листа»; — нехтування діючими системами, структурами і процедурами; — радикальна зміна способів господарської діяльності; — забезпечення значних змін показників діяльності | — радикальне поновлення отримання результату за рахунок створення нових технологій бізнес-процесів; — використання сучасних інформаційних технологій для досягнення нових ділових цілей |
| Реорганізація | — повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно-правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником | — зміни в організаційно-структурних взаємозв'язках між підрозділами підприємства на всіх рівнях ієрархії, які відповідають внутрішнім і зовнішнім умовам його функціонування згідно з обраною системою стратегій | — не допустити банкрутства, уникнути процедури ліквідації при банкрутстві чи самоліквідації й продовжити свою діяльність та підвищити фінансову стійкість підприємства як юридичної особи |
| Реструктуризація | — адаптація до роботи в умовах, які постійно змінюються; — комплекс заходів, спрямованих на «виживання» підприємств в умовах кризи або викликаних потребою реалізації їх нової стратегії | — пристосування структури ресурсів, що використовує підприємство, до нових цін і умов; — зміна параметрів виробництва відповідно до існуючих на ринку вимог | — організаційні зміни на підприємствах, що виражаються в їх поділі на більш дрібні суб'єкти підприємницької діяльності; — зміна цілей підприємства, організаційна перебудова, поділ активів, перегляд ринків та оптимізація ресурсів |

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можемо дати власне визначення: «Система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства – це комплекс систематичних стратегічних напрямів і превентивних заходів щодо попереднього виявлення, визначення, оцінки та завчасного запобігання виникненню кризових ситуацій у поточній діяльності підприємства із застосуванням всіх необхідних контрзаходів з метою недопущення і уникнення його фінансового краху та як наслідку – банкрутства».

Така система покликана створити умови для ефективної діяльності підприємства та, в

результаті, досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику, шляхом своєчасного виявлення та послаблення дії різноманітних небезпек та загроз.

На рис. 2 представлена розроблена за результатами досліджень [4-8] система попередження та економічні напрями подолання банкрутства підприємств.

Як бачимо з рис. 2, система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємств складається із трьох підсистем, кожна з яких, виходячи з їх назви має своє функціональне призначення та способи реалізації

– це підсистема попередження, запобігання і подолання банкрутства підприємства.

Підсистема попередження банкрутства передбачає застосування комплексу заходів щодо прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємств та своєчасному інформуванні керівництва про потенційні загрози та ризики;

Підсистема запобігання банкрутства передбачає здійснення комплексу заходів, що підвищують рівень діяльності підприємства та його шанси на «виживання» в кризових умовах розвитку, а також сприяють недопущенню до критичного стану діяльності підприємства, і як наслідку до

банкрутства [7]. Основним завданням даної підсистеми є фінансова стабілізація діяльності підприємства у динамічних умовах сучасності.

Підсистема подолання банкрутства передбачає активізацію всіх можливих способів та заходів недопущення ліквідації підприємства мобілізуючи всі наявні сили та ресурси, шляхом послідовних взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності [7].

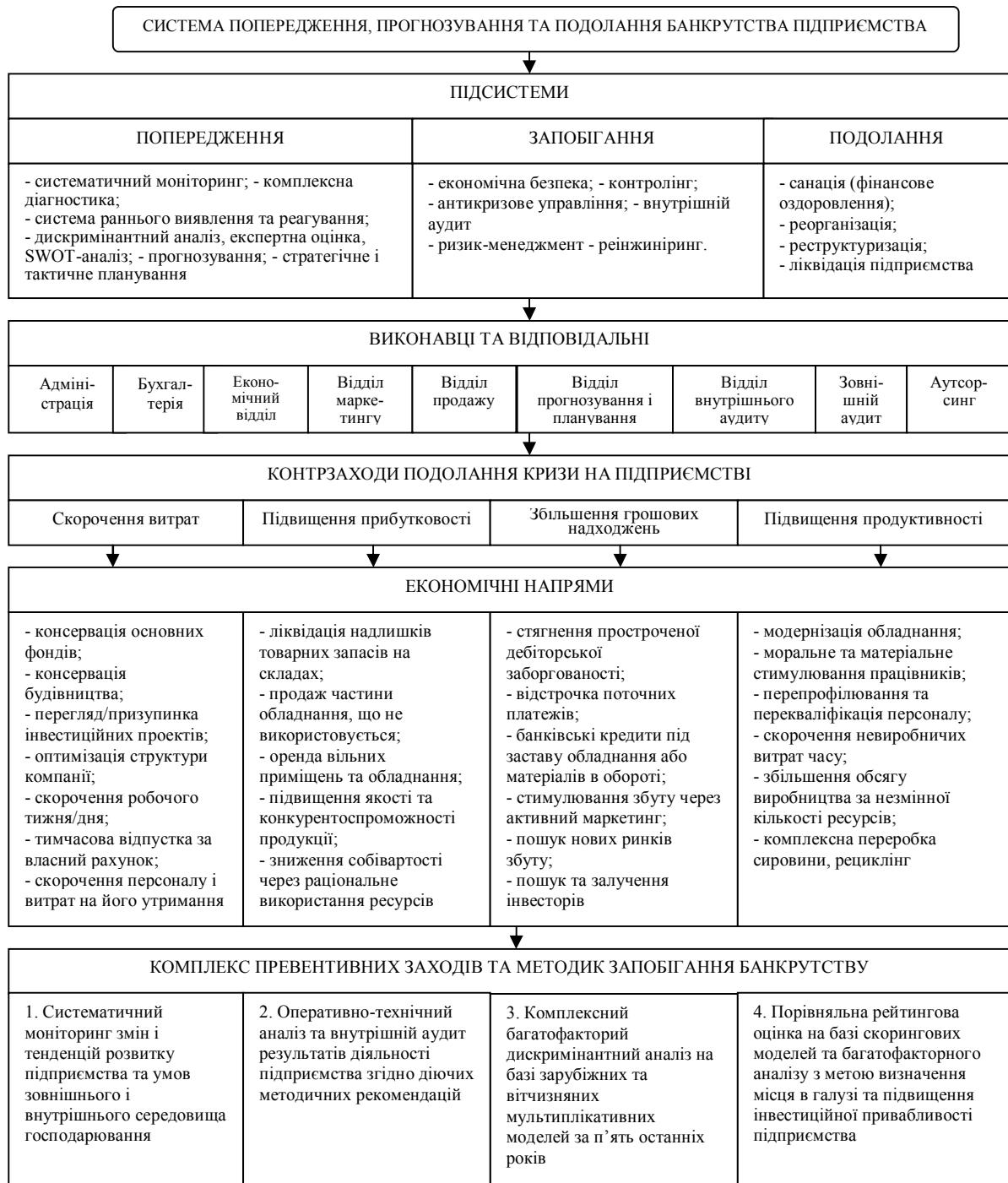


Рис. 2. Система попередження та економічні напрями подолання банкрутства підприємств

Також на рис. 2 визначені відповідальні та виконавці, завданням яких буде формування, впровадження та реалізація даної системи на підприємстві, а також контроль за результатами виконання. Відповідальні підрозділи, як правило, призначає керівництво підприємства, але для кращої і більш продуктивнішої реалізації та впровадження даної системи є комплексний підхід, командна зацікавленість і загальна обізнаність ситуації, що є вкрай важливим для вірної координації подальших дій кожного з відповідальних підрозділів. А також залучення різних фахівців із різних відділів допоможе знайти найбільш раціональне рішення у складних та спірних ситуаціях.

Основними контрзаходами подолання кризи на будь-якому підприємстві, як правило, є наступні: скорочення витрат, підвищення прибутковості, збільшення грошових надходжень та підвищення продуктивності, кожен з яких виходячи з даних рис.2 має власні економічні напрями досягнення намічених цілей.

Крім того, на рис. 2, зазначено комплекс превентивних заходів та методик запобігання банкрутству підприємства: в першу чергу це систематичний та безперервний моніторинг діяльності підприємства в динаміці змін; постійний порівняльний аналіз та аудит результатів діяльності підприємства за декілька років (рекомендується мінімум за 3-5 років); проведення дискримінантного мультиплікативного аналізу з використання різних методик прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємств; рейтингове оцінювання діяльності підприємств у галузі за допомогою скорингових моделей для визначення місця в галузі та конкурентоспроможності.

Варто відзначити, що значну роль у ефективності діяльності підприємства та його

успішності відіграє кваліфікований менеджмент, що включає вмилу організацію, планування, управління діяльністю підприємства та своєчасний контроль результатів виконання.

Досить часто виживання підприємства у кризових умовах залежить від своєчасного і правильного рішення керівництва, і якщо негативний вплив зовнішніх загроз для діяльності підприємства не завжди можна нейтралізувати, то шляхи виходу підприємства із кризи цілком і повністю покладені на керівництво і залежать від своєчасного реагування, вміння та знання, як запобігти подібним ситуаціям і не допустити банкрутства підприємства [5].

Висновки

Як відомо, «хворобу» легше попередити ніж «лікувати», у зв'язку з цим виникає необхідність формування на підприємстві такої системи, яка б забезпечила своєчасну реакцію на появу кризових явищ на підприємстві і запобігала їх появі у майбутньому.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства покликана створити умови для ефективної діяльності підприємства та, в результаті, досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику, шляхом своєчасного виявлення та послаблення дії різноманітних небезпек та загроз.

Крім того, слід відзначити, що використання розглянутих у роботі альтернативних стратегічних напрямків вирішення проблеми банкрутства та ефективний і кваліфікований менеджмент (вчасне реагування та гнучкість прийняття рішень) дасть змогу заздалегідь визначити потенційні загрози та допоможе стабілізувати діяльність підприємства в кризових умовах та запобігти його банкрутству.

Список літератури:

1. Благодетелева-Вовк С.Л. Управління фінансовою санацією підприємств: навч. посібник / С.Л. Благодетелева-Вовк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 248 с.
2. Колісник М.К. Фінансова санація і антикризове управління підприємством : навч. посібник / М.К. Колісник, П.Г. Ільчук, П.І. Віблій. – К.: Кондор, 2007. – 272 с.
3. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник. / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
4. Троц І.В. Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний і регіональний аспект / І.В. Троц // Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. – 2014. – Вип.3 (54). – Одеський національний економічний університет. – С. 170-178.
5. Троц І.В. Стратегічні напрями вирішення проблеми банкрутства на підприємстві / І.В. Троц // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – №6. – Т. 1. – С. 36-40.

6. Троц І.В. Управління ризиками та підприємстві та шляхи їх нейтралізації / І.В. Троц // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – №2. – Т.1. – С. 46-51.
7. Троц І.В. Шляхи подолання банкрутства підприємства / І.В. Троц // Актуальні питання економічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 8-9 червня 2012 р.). – Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку, 2012. – С. 81-83.
8. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємств на основі відхилень від порогових показників / М. Войнаренко, О. Яременко // Економіст. – 2008. – №12. – С. 60-64.

Надано до редакції 22.05.2015

Войнаренко Михайло Петрович / Mykhaylo P. Voynarenko
voynarenko@ukr.net

Троц Ірина Вікторівна / Iryna V. Trots
siv_oa@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств [Електронний ресурс] / М. П. Войнаренко, І. В. Троц // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 4 (20). – С. 272-278. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua /files/archive/2015/n4.html>